М. Карп
(Львів)

ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОГЕЗІЇ ТА КОГЕРЕНТНОСТІ У СТРУКТУРНО-СМИСЛОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ БРИТАНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Когезія та когерентність належать до загальновідомих категорій тексту. Когезія забезпечує когерентність мультимодального тексту, проте порушення когезії робить можливим внутрішній розвиток тексту. Когерентність постає інваріантом змісту, що виражається за допомогою мовного коду та позамовних засобів спілкування. Відштовхуючись від художнього тексту, треба визнати категорії когезії та когерентності першорядними, до яких прилягають інші текстові категорії.

Ключові слова: *когезія, когерентність, категорії тексту, мультимодальний текст, інтегральний потенціал.*

Когезия и когерентность принадлежать к общеизвестным категориям текста. Когезия обеспечивает когерентность текста, однако нарушение когезии делает возможным внутриние развитие текста. Когерентность стает инвариантом содержания, что выражаеться с помощью языкового кода и средств общения. Отталкиваясь от художественного текста, надо признать категории когезии и когерентности первостепенными, с которыми соприкасаються другие текстовие категории.

Ключевые слова: *когезия, когерентность, категории текста, мультимодальный текст, интегральный потенциал.*

Text categories must be general and compulsory for all text types. Text categories mix with each other but there are well-known categories such as cohesion and coherence. It is natural that the question on distinguishing between coherent and incoherent texts is discussed. The issue of coherent texts, especially of British multimodal literary texts, is crucial for cognitive linguistics. Connection of verbal and nonverbal means of information transfer forms a multimodal text. Cohesion and coherence are achieved through the interaction of verbal and nonverbal components in a multimodal text. There are two types of integration (semantic; formal and structural) in British multimodal literary texts. A notion of coherence does not belong to the language but it concerns the inner world of a person. Cohesion is considered the most essential text category which provides coherence in a text. Coherence is determined to be unity of contents, structure and communication. Cohesion provides coherence in a modern text, but only cohesion failure enables inner development of a text. Coherence is of a psycholinguistic nature. It is invariant of contents expressed by a linguistic code and nonverbal means of communication. Cohesion is controlled by syntagmatics and it is also a category of logics in British multimodal text. In spite of available details and dismemberment in a text, the main task of communication is to express coherence. Supposing that a literary text is a creation of a speech process, it is necessary to admit that cohesion and coherence are paramount categories among others adjoining them.

Key words: *cohesion, coherence, text categories, a multimodal text, integral potential.*

Постановка проблеми. Проблема текстових категорій ще до кінця не розв'язана. Однак вона важлива в лінгвістичній теорії тексту, від її розв'язання залежить подальший розвиток теорії тексту, правильне розуміння його складників, спрямування, призначення, інтерпретація. Категорії тексту мають бути загальнотекстовими чи загальними та обов'язковими для всіх типів текстів і для кожного конкретного типу тексту зокрема. Текстові категорії накладаються одна на одну, що зумовлює виникнення певного єдиного утворення, яке якісно відрізняється від суми складників.

Основним принципом формування будь-якого відрізку тексту є виконання ним комунікативної функції, що відображає рух думки автора, з урахуванням системних значень мовних одиниць – лексичних, що називають поняття і явища реального світу, і граматичних, що виражають відношення між ними. Творча позиція автора, прагнення до найбільш повного і точного вираження думки в усіх її відтінках, прагнення до створення тексту, який відповідає художньо-естетичному уявленню автора, визначають вибір форм оповіді, вживання лексичних і граматичних одиниць. Кожне з тлумачень суті тексту має свої недоліки, але є й загальновизнані ознаки тексту. До них належать: 1) когезія (зв'язність); 2) когерентність (цілісність); 3) структурна організація.

Дослідження мови у використанні є одним з перспективних аспектів її вивчення у сфері сучасної лінгвістики. Утім тут закономірно виникає запитання про розрізнення зв'язного текст на противагу незв'язному та плутаному тексту. Встановлення правил побудови зв'язних текстів актуальне для когнітивної лінгвістики. У свою чергу когезія (зв'язність) виступає однією з основних передумов успішної комунікації тексту.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Різноманітність досліджень сучасного британського художнього тексту зумовлюється його різноплановим вираженням. Сучасний текст має нетривалу історію вивчення і є об'єктом дослідження літературознавців, психологів, соціологів, лінгвістів, що зумовлює існування різних поглядів на його дефініцію, кількість та ієрархію категорій, їх

функції. Тому розгляд особливостей сучасного британського художнього тексту постає досить актуальним.

Останнім часом чимраз активнішим елементом текстотворення стає ілюстрація. Сполучення вербальних та невербальних засобів передачі інформації формує мультимодальний текст. Учені використовують також іншу термінологію на позначення цього феномену, як-от: полікодовий текст, креалізований текст та семіотично ускладнений текст. Взаємодіючи, вербальний та іконічний компоненти сучасного тексту забезпечують когерентність і когезію твору, його комунікативний ефект.

Сучасний британський художній текст, мультимодальний або полікодовий за своєю суттю, складається із семіотично розрізнених одиниць, об'єднаних між собою різними типами зв'язку. Він володіє структурою, яка залежить від низки чинників, що пояснюються текстовою когезією (елементами його зв'язної стуктури). Сам термін когезія "охоплює усі зв'язки та відносини, що існують у межах тексту. У текстовому дискурсі існує безліч таких зв'язків" [4, с. 307].

Когезія, за визначенням І. Р. Гальперіна, становить внутрішньотекстові зв'язки, що реалізується за рахунок різноманітних мовних засобів. Когезія часто вибудовується на основі асоціативності.

Формування завдання дослідження та матеріал дослідження. У сучасному британському художньому мультимодальному тексті діють два типи інтеграції: семантична й формально-структурна. Семантичну інтеграцію, тобто внутрішню єдність тексту, також називають цілісністю. Цілісність тексту, тісний взаємозв'язок його складників отримали в сучасній лінгвістиці ще назву когерентність (від лат. cohaerens – зв'язний, взаємопов'язаний). Поняття когерентності стосується не плану мови, а плану чогось, наявного всередині людини. У процесі розуміння тексту не маємо доступу до всіх уже прочитаних речень. Численні деталі подій можуть бути відновлені тільки частково.

Особливістю мультимодальних текстів є використання в їхній текстовій фактурі різноманітних засобів подачі інформації одночасно. Серед сучасних британських художніх текстів фіксуємо нові текстові масиви із складною текстовою архітектурою та різними семіотичними компонентами. Важлива роль у цьому процесі, власне, й належить мультимодальним текстам, масштабність та різноманіття яких свідчить про їхнє чимале значення для сучасної читацької аудиторії. Такі художні тексти володіють мультилінгвальною (полікодовою) структурою, тобто складаються з тексту та образної інформації. Вони становлять новітній тип тексту, який комбінує слова, звуки, графіку, анімацію та відео, що й робить їх привабливими для сучасних комунікативно-орієнтованих мовознавчих досліджень.

Виклад основного матеріалу з повним обгрунтуванням отриманих наукових результатів. Когезія розглядається лінгвістами як найважливіша текстова категорія, яка забезпечує когерентність (радше цілісноформленість) будь-якого тексту. Залежно від типу інформації, що актуалізується при сприйнятті, – у нашому випадку, мультимодального (семіотично ускладненого) художнього тексту – розрізняють різні типи когезії. Найпопулярнішою у лінгводискурсознавстві є класифікація засобів когезії, запропонована М.А.К. Халлідеєм і Р. Хассан у науковій праці "Когезія англійської мови" (1976). Пов'язуючи текст з "текстурою" та дискурсом, автори намагались визначити когезію за допомогою граматичної структури та мовної системи. Лінгвісти виокремили п'ять видів когезійних зв'язків: референцію, субституцію, еліпсис, кон'юнкцію та лексичну когезію.

Тоді як референція функціонує виключно на семантичному рівні, субституція діє на граматичному рівні самостійно. Еліпсис служить засобом зв'язності, оскільки різні елементи попередніх речень чи цілі речення можуть упускатися. Кон'юнкція сигналізує спосіб, в який автор хоче, щоб читач об'єднав те, що буде сказано, з тим, що вже було сказано. Лексична когезія стосується до когезійного результату, що досягається за допомогою вибору словника.

За І.І. Коваликом, зв'язність буває лінійною (або послідовною) та вертикальною (або ланцюжковою). Зв'язність лінійного типу – це безпосередній зв'язок окремих частин тексту (лексичний та граматичний). Вертикальна зв'язність полягає у тому, що окремі частини тексту пов'язані не безпосередньо одна з одною, а пучкоподібно – через тему, заголовок, власні назви тощо. Інтонаційна зв'язність – також важлива ознака тексту. Полягає у тому, що інтонація має здатність об'єднувати різні його частини чи одиниці в певну цілісність.

Залежно від типу інформації, що актуалізується при породженні і сприйнятті тексту, О.О.Селіванова розрізняє такі типи зв'язності: 1) граматична; 2) семантична; 3) смислова; 4) асоціативна; 5) образна; 6) конотативна; 7) композиційна; 8) референційна; 9) топікальна.

Г.Я. Солганик виділяє два основні види зв'язку: паралельний і ланцюжковий. Ланцюжковий зв'язок базується на русі думки. Формальним, структурним вираженням цього зв'язку є повтор – перехід предиката попереднього судження у суб'єкт наступного. Якщо ж при одному й тому ж суб'єкті наявні різні предикати, то можна говорити про паралельний зв'язок, при якому один і той самий суб'єкт характеризується з різних сторін.

Сама ж категорія зв'язності виникає на формальному та смисловому рівнях. Кожен компонент художнього тексту характеризується відносною смисловою завершеністю. Засобами членованості тексту на формальному рівні є абзац, параграф, частина, розділ тощо. На смисловому рівні художній текст членується на надфразні єдності та періоди.

Когерентність мультимодального тексту яскраво виявляється у метатекстових висловленнях, які коментують зміст і місцеположення іншокодових повідомлень, включених у текст. Процес створення інтегрованої єдності мультимодального тексту має складний характер та залежить від цілої низки чинників. До них, передусім, відносять функціональний стиль та жанр.

Категорія цілісності в загальному визначається як єдність змістова, структурна та комунікативна. Сучасний текст – це не хаотичне нагромадження одиниць різних мовних рівнів, а впорядкована система, в якій усе взаємопов'язано і взаємозумовлено. Змістова цілісність тексту полягає у єдності його теми. Під темою розуміють смислове ядро тексту, узагальнений зміст тексту. Іншим виявом цілісності тексту являються численні зовнішні сигнали зв'язку між реченнями. Вони вказують на те, що міжфразова єдність також є структурним цілим. Структурну (граматичну) цілісність забезпечують займенники, займенникові прислівники, уживання дієслів одного часу тощо. Комунікативна цілісність тексту – це смислове й граматичне підпорядкування кожного наступного речення попередньому, від відомого до нового. Комунікативна цілісність виявляється у тому, що кожне наступне речення спирається, у комунікативному план,і на попереднє, рухає висловлення від відомого, "даного" до нового, у зв'язку з чим утворюється тематичний ланцюг, який має кінцевий характер.

Когерентність мультимодального тексту пізнається через дві його взаємозв'язані категорії – категорію членованості зв'язності. Кожен компонент тексту характеризується відносною смисловою завершеністю. Саме у цьому виявляється окремішність кожної частини, оскільки у кожній із них реалізується певний компонент загальної ідеї. І водночас кожен такий компонент займає своє місце у розкритті загальної ідеї тексту, розвиваючи її складники.

У сучасній лінгвістиці надфразна єдність мультимодального художнього тексту тлумачиться як складна структурна єдність, що формується більше ніж з одного самостійного речення, якій притаманна цілісність у контексті зв'язного мовлення і яка виступає завершеною частиною текстової комунікації. За специфікою організації надфразні єдності художнього тексту поділяються на статичні, переважно описового характеру; динамічні, переважно розповідного характеру; змішані, широко вживані при описі, розповіді та роздумах. Відштовхуючись від художнього тексту як витвору мовленнєвого процесу, що визначається завершеністю та складається з низки мультимодальних одиниць, об'єднаних різними типами зв'язку, який має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність, треба визнати категорії зв'язності та цілісності першорядними, до яких прилягають інші текстові категорії.

Цікава думка С.І. Гіндіна про те, що зв'язність забезпечує цілісність сучасного тексту, проте лише порушення зв'язності робить можливим внутрішній розвиток, динаміку тексту. Саме об'єднання та чергування різних типів зв'язності й забезпечує можливість ієрархічного членування тексту на частини зі збереженням єдності цих частин.

Хоч поняття "цілісності" об'єкта теоретично розроблене природничими науками, проте його продуктивно використовують для аналізу сучасного тексту, оскільки суттєвою ознакою цього поняття є нова властивість об'єкта (наприклад, смисловий зміст тексту), яка не виводиться безпосередньо лише із властивостей окремих елементів чи з відношень між ними і не дорівнює сумі їхніх властивостей.

Мультимодальний текст є викінченою графічно-знаковою формою, що сприймається як єдине ціле, яке характеризується межею сприймання: текст перетворюється у нетекст за умови, коли графічно-знакове оформлення виходить за межу допустимого сприймання певного предмета як тексту. Цілісність не співвідноситься безпосередньо з лінгвістичними категоріями й одиницями і має психолінгвістичну природу. Вона є вертикальною категорією, що зв'язує текст в єдине ціле, створює передумови для формування його як розумового утворення. Крім того, цілісність утворює внутрішню форму змісту тексту, тобто виступає засобом структурування його значеннєвої інформації.

Висновки з цього дослідження та перспективи. Когезія британського мультимодального тексту регулюється у синтагматичному розрізі і є категорією логічного плану, яка діє за логічними правилами. Зовнішні засоби когезії мають формальні показники (граматичні і лексичні засоби), але домінують внутрішні семантичні засоби зв'язності. Внутрішній зв'язок ґрунтується на спільності предмета опису, що є тим стрижнем, що проходить через текст і нібито стягує його частини в єдине ціле.

Когерентність виступає конституюючою ознакою будь-якого сучасного британського художнього тексту, що відрізняє текст від не-тексту. Категорія цілісності дозволяє відчути текст у його ідіоматичності, відійти від уявлення про нього як про механічну суму компонентів. Зовнішніми ознаками цілісності є обмеженість тексту початком і кінцівкою. Поняття цілісності тексту приводить до

його змістової й комунікативної організації. Існує жартівлива характеристика цієї категорії, згідно з якою цілісним є висловлення, “після якого можемо перервати свого співрозмовника і при цьому не здаватися йому неввічливим”. Цілісність визначають як функційно-комунікативну співвіднесеність тексту з одним об’єктом. Передати цілісність – головне завдання комунікації, всупереч наявним у тексті розчленованості й деталізації. Л.Н. Синельникова вважає, що цілісність постає певним інваріантом змісту, що виражається за допомогою мовного коду та позамовних засобів спілкування.

Отже, синтез усіх можливих категорій тексту приводить до сприйняття художнього твору як цілісного. Відштовхуючись від тексту як витвору мовленнєвого процесу, що визначається завершеністю, об’єктивованого у вигляді писемного документа, витвору, який складається із заголовка й ряду особливих одиниць (надфразних єдностей), об’єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв’язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну визначеність, слід визнати основними категоріями – когезію та когерентність, до яких прилягають усі інші категорії.

Список літератури

1. Гальперин И.Р.Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – Изд. 5-е, стереотип. – М. : КомКнига, 2007. – 144с.
2. Гиндин С.И. Внутренняя организация текста/ С.И. Гиндин. – М., 1972. – 325с.
3. Ковалик І.І. Вчення про словотвір/ І.І. Ковалик. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1961. – 67 с.
4. Рибачок С.М. Когезія та її когнітивний потенціал / С.М. Рибачок // Мовні і концептуальні картини світу. – К. : Логос, 2000. – С. 307 – 312.
5. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. / Е.А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
6. Синельникова Л.Н. Жизнь текста или Текст жизни. Лингвистическая поэтика/ Л.Н. Синельникова – Луганск, 2005. Т.1. :– 432 с.
7. Солганик Г.Я. Стилистика текста : учеб. пособие / Г. Я. Солганик.–М. : Флинта, 1997. 256 с.
8. Halliday M.A.K. Cohesion in English. Halliday M.A.K., Hasan R. –London : Longman, 1976. – 374 p.